

حفظ محیط زیست در فرهنگ نبوی

در تعلیمات دینی ما و در سنت انبیاء و اولیا(ع) درختکاری، آبیاری و به طور کلی آبادسازی زمین و مزرعه و مرتع و پرورش دام و طیور، عبادت محسوب می‌شود.

حجت الاسلام ناصحی، رئیس کمیسیون فرهنگی شورای اسلامی شهر تهران:

در تعلیمات دینی ما و در سنت انبیاء و اولیا(ع) درختکاری، آبیاری و به طور کلی آبادسازی زمین و مزرعه و مرتع و پرورش دام و طیور، عبادت محسوب می‌شود.

یکی از نعمت‌های خداوند متعال در کره زمین مراتع و جنگل‌هاست که گیاهان زیبا در دامنه کوه‌ها و صحراها از زمین سر برمی‌آورند و زمین را با لباس سبز دل‌انگیز و با طراوت و سودمند می‌آرایند. پوشش گیاهی زمین، سهم بزرگی در حفاظت از آب و خاک که دو نعمت بزرگ الهی و رمز بقای حیات انسان‌هاست، به خود اختصاص داده و گیاهان با برگها و شاخه‌های زیبای خود، از برخورد مستقیم باران به خاک جلوگیری کرده و با کندسازی جریان آنها، آنها را ذخیره نموده و موجب ازدیاد ذخیره آب و محافظت خاکها می‌گردند. جنگل‌ها و مراتع کانون تولید اکسیژن و کاهش درجه حرارت زمین و افزایش رطوبت و بستر مناسب زیست انسان‌ها را تأمین می‌نمایند.

«فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ أَأَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا وَعَبًا وَقَضْبًا وَرَيْثُونًا وَنَخْلًا وَحَدَائِقَ غَلْبًا وَفَاكِهَةً وَأَبًّا مَتَاعًا لَكُمْوَلْيَأْتِكُمْ» «پس آدمی باید به غذای خود بنگرد. ما از آسمان آب را به صورت بارشی فرستادیم آنگاه زمین را با شکافتنی لازم شکافتیم و در آن دانه‌ها رویانیدیم و انگور و سبزی و زیتون و خرما و باغ‌های با درختان درهم تنیده و میوه و چراگاه، تا وسیله استفاده شما و دام‌هایتان باشد.» و نگهداری از این نعمت‌های الهی به اندازه‌ای مهم و ضروری است که قرآن، اسراف و زیاده‌روی در بهره‌برداری از آنها را نهی کرده و می‌فرماید: «وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالتَّخْلَ وَالزَّرْحَ مُخْتَلِفًا أَكْثَرَهُ وَالرَّيْثُونَ وَالرَّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كَلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِقُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ. اوست خدایی که درختان خودرو برافراشته و ناخودرو را آفرید بخورید از میوه‌های آن اسراف نکنید که خداوند اسراف‌کاران را دوست ندارد.»

از طرفی خداوند متعال از گیاهان و درختان با کرامت یاد کرده و می‌فرماید: «فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ» در روی زمین انواع گوناگونی از زوج‌های پرارزش رویانیدیم. که صفت «زوج کریم»، ارزش بسیار بالای گیاهان و درختان را می‌رساند. جنگل‌ها و مراتع از مهم‌ترین سرمایه‌های ملی و از ارکان اصلی توسعه هر کشور می‌باشد به همین خاطر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اصل‌هایی را به این مسأله اختصاص داده‌اند. در قانون اساسی چنین آمده است: در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات (اجتماعی) رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌شود، از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن اگر با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن، ملازمه پیدا کند ممنوع است.»

اهمیت جنگل‌ها و مراتع به اندازه‌ای است که فقهای اسلام به آن توجه داشته و آنها را از انفال می‌دانند که خداوند متعال در قرآن انفال را از آن خدا و پیامبرش می‌داند: «يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ لِيَهُ وَالرَّسُولُ فَاتَّقُوا اللَّهَ» (ای پیامبر) از تو درباره انفال می‌پرسند بگو، انفال به خدا و فرستاده او اختصاص دارد پس از خداوند پروا دارید» بنیانگذار جمهوری اسلامی حضرت امام خمینی(ره) در این راستا چنین فرمودند: «سرکوه‌ها، دره‌ها و هر زمین بایر و جنگل‌ها و زمین‌هایی که اهل آن کوچ کرده یا آنها را رها کرده‌اند از آن امام(ع) است مقصود از جنگل‌ها تنها درختان آنها نیست بلکه به ظاهر هم درختان و هم زمین آنها از انفال به شمار می‌آیند.»

از این مطالب استفاده می‌شود که جنگل‌ها و مراتع از آن حکومت اسلامی است و ولی فقیه می‌تواند در آنها تصرف کند، مصالح مردم و جامعه اسلامی را در نظر گرفته و در چارچوب مصلحت و رعایت احکام شرعی قانون و مقرراتی را درباره آنها وضع و عملی نماید. اصل ۴۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، جنگل‌ها و مراتع را جزو انفال عمومی دانسته و آنرا در اختیار حکومت اسلامی قرار داده تا بر طبق مصالح عامه عمل نماید همچنین برای حفظ و نگهداری از جنگل‌ها و مراتع، مجلس شورای اسلامی قانون حفاظت و بهره‌برداری از این منابع را به تصویب رسانده است. ماده ۴۲ این قانون می‌گوید: «بریدن، ریشه‌کن کردن و سوزانیدن نهال و درخت و همچنین تیه چوب، هیزم و زغال از جنگل و مرتع بدون داشتن پروانه ممنوع است.»

در اهمیت منابع طبیعی مقام معظم رهبری حضرت آیت ا.خامنه ای مدظله العالی فرمودند: «فرهنگ منابع طبیعی باید به معارف عمومی تبدیل شود- درخت و گیاهان، نمایانگر معجزه عظیم الهی هستند- اولویت در تلاش و توسعه ما در این کشور بایستی با تکیه بر این مسأله و این بخش (منابع طبیعی) باشد.» و نیز فرمودند: «برای سرسبزی کشور باید نهضتی فراگیر برپا شود.» معظمله جان کلام را در خصوص حفظ و آبادانی محیط زیست دانته و فرموده‌اند که بر همه مسؤلان، نویسندگان و محققان لازم است در این راستا خود عملاً وارد صحنه شده و با اطلاع‌رسانی به مردم، این کار را به فرهنگ عمومی تبدیل کنند.

* اهمیت درخت کاری

همان‌طور که گفته شد بر طبق آیات و روایات معصومین(ع) گیاهان و درختان برای انسان‌ها نفع فراوان دارند از سویی دارو و غذای آدمیان را به طور مستقیم و غیرمستقیم تأمین می‌کنند و از طرفی با خرمی به واسطه سرسبز کردن زمین، انسان‌ها را به نشاط آورده و اندوه از دل می‌زدایند و در صنایع و دیگر نیازهای زندگی نیز به کار می‌آیند. به تعبیر لطیف و جامع قرآن، متاع زندگی دنیابند. فلذا اینها سبب شده است که در فرهنگ نبوی، درختکاری و باغداری و کشاورزی از جایگاه ارزشمندی برخوردار شده و برای توسعه آن سفارش فراوانی شده و حتی این مسأله جزء سیره انبیا و خاصه پیامبر اعظم(ص) است. امام صادق(ع) در رابطه با درخت کاری می‌فرماید: «و خَلِقَ لَهُ الشَّجَرُ فَلَكَ غَرَسَهَا وَ سَقِيَهَا وَ الْقِيَامَ عَلَيْهَا : خداوند درخت را برای انسان آفرید، از این رو او باید درخت بکارد، آن را آبیاری کند و در حفظ آن بکوشد.»

تمام کارها و خلقت باری تعالی از روی حکمت می‌باشد لذا لازم است در ترویج آن همان‌طور که پیامبران و اوصیای الهی و امامان معصوم(ع) کوشا بودند و خود مباشرت داشتند سایر حاکمان و مسؤلان و راهنمایان دین و جامعه نیز کوشا بوده و جزو برنامه‌های خود قرار دهند و آن را عملاً پیاده کرده و مردم را با ثواب و اهمیت این کار (درختکاری) آشنا نمایند.

پیامبر اعظم(ص) درختان میوه‌دار را بهترین دارایی معرفی فرموده حتی به نظم و قد و قواره آنان متذکر می‌شوند تا مردم را به کاشت آنها ترغیب نمایند. آن حضرت در این راستا چنین می‌فرماید: «خَيْرُ الْمَالِ مَأْثُورَةٌ وَ مَهْرَةٌ مَأْثُورَةٌ : بهترین مال دسته‌های بلند شکلی و منظم خرما و درختان میوه‌دار است.»

* درخت کاری در سیره پیامبر اعظم(ص)

پیامبر(ص) اضافه بر توصیه درختکاری و نحوه کاشت آن، خود نیز این کار را انجام می‌دادند. در این زمینه امام صادق(ع) می‌فرماید: «كان امير المؤمنين(ع) يَضْرِبُ بِالْمَرْ وَ يَسْتَحْرِجُ الْاَرْضِينَ وَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ(ص) يَمْنُ التَّوِي بَفِيهِ وَ يَقْرُسُهُ فَيَطْلَعُ مِنْ سَاعَتِهِ : امیر مؤمنان علی(ع) با بیل زمین را آماده می‌ساخت و پیامبر اعظم(ص) هسته‌های خرما را با آب دهان مرطوب کرده و در زمین‌های آماده شده آنها را می‌کاشت و آنان معجزه‌آسا رشد می‌کردند.»

روزی امام کاظم(ع) کشاورزی می‌کرد و عرق، بدن او را گرفته بود. یکی از یارانش وقتی او را دید گفت فدایت شوم چرا این چنین کار می‌کنی حضرت در پاسخ چنین فرمودند: «قَدْ عَمِلَ بِالْيَدِ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي فِي اَرْضِهِ وَ مِنْ اَبِي فَقُلْتُ لَهُ وَ مَنْ هُوَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ(ص) وَ امير المؤمنين و آبائی(ع) کلهم كانوا قد عملوا بايديهم وَ هُوَ مِنْ عَمَلِ التَّيْبِينِ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ الْاَوْصِيَاءِ وَ الصَّالِحِينَ»

از این روایت نورانی سیره چند گروه انسان‌های وارسته به دست می‌آید:

۱- سیره پیامبر اسلام(ص) در کار کشاورزی و درختکاری و آبادانی و بهره بردن از نتیجه و میوه زراعت و درختان.

۲- درخت‌کاری و کشاورزی، سیره اولین امام همام و جانشین بلافصل پیامبر اسلام(ص) که غیر از نبوت به سیره و اوصاف آن حضرت متخلق بود.

۳- سیره تمام امامان معصوم(ع) تا امام کاظم(ع) درختکاری و کشاورزی بود.

۴- سیره تمام پیامبران و فرستادگان خدا.

۵- سیره تمام اوصیا و جانشینان پیامبر(ص).

۶- سیره تمام انسان‌های لایق

و شایسته.

چون این کار، عملی مبارک و شایسته است و اختصاص به زمان و مکان خاصی ندارد و فواید زیادی از این طریق نصیب جامعه و نسل‌های آینده می‌شود خصوصاً از جهت زیبایی طبیعت و سالم‌سازی محیط زیست و ... لذا بر صالحان و پیشوایان تربیت شده مکتب اسلام ناب به ویژه خدمت‌گزاران نظام مقدس جمهوری اسلامی که در پیشرفت جامعه و سالم‌سازی آن کوشا هستند لازم است در ایام سال و روز درختکاری علاوه بر ترویج این فرهنگ، خود نیز به آن اقدام نمایند که مقام معظم رهبری آن را یک وظیفه همگانی و اسلامی دانسته و فرمودند: «پیام من به همه مردم عزیز ایران این است که درختکاری، ایجاد فضای سبز، حفاظت از محیط زیست، حفظ جنگل‌ها و دیگر منابع حیاتی کشور را یک وظیفه اسلامی، انقلابی، وجدانی و انسانی به حساب آورند.» و نیز فرمودند: «در تعلیمات دینی ما و در سنت انبیا و اولیا(ع) درختکاری، آبیاری و به طور کلی آبادسازی زمین و مزرعه و مرتع و پرورش دام و طیور، عبادت محسوب می‌شود.»

* دعای درختکاری

برای رشد خوب و با برکت بودن درختکاری در فرهنگ نبوی به نحوه کاشت آن اشاره شده و دعاهایی هنگام کاشت وارد شده است. امام ششم(ع) در این زمینه می‌فرماید: «اذا غرست او زرع قل: وَ مَثَلُ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ فَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ تُؤْتِي اَكْبَها كَلَّ حَبِيْنَ يَآذِنُ رِزْقًا»

* فرمان پیامبر اعظم(ص) به درختکاری

آن حضرت انسان‌ها را در لحظات حساس به درختکاری توصیه فرموده و در حدیثی چنین می‌فرماید: «ان قامت الساعة و فی بداحدکم فسیلة فان استطاع ان لایقوم تی بغرسها فلیغرسها اگر عمر جهان پایان یابد و قیامت فرا رسد و یکی از شما نهال در دست داشته باشد، اگر به قدر کاشتن آن فرصت باشد، باید فرصت را از دست ندهد و آن درخت را بکارد»

* باقیات صالحات

هر انسان در دنیا دو فرشته به عنوان رقیبان به همراه دارد که یکی کارهای خوب و دیگری کارهای بد او را می‌نویسند و دفتر حسابش باز می‌باشد تا این که مرگ، او را دریا بد و به عالم برزخ و قیامت سفر کند در این لحظه دفتر اعمالش نیز بسته و تعطیل می‌گردد مگر آنان که در قید حیات خود کارها و آثار را چه خوب و چه بد به یادگار بگذارد. آنان که در قید حیاتشان سنت حسنه و کارهای خوب و آثار پربراری به عنوان باقیات صالحات گذاشته‌اند و به واسطه آن اعمال، دیگران هدایت شده یا معارف دینی رواج یافته و نسل به نسل، بلغ ما بلغ از آن بهره برند، اضافه بر دریافت ثواب مباشرین، ثواب آن به دفتر اعمال بانیان نیز ثبت می‌گردد.

نمونه‌ای از این اعمال همانند: ساخت مساجد، مدارس، بیمارستان‌ها، درمانگاه‌ها، تربیت دانشمندان و فرهیختگان جوزوی و دانشگاهی، اکتشافات و اختراعات، تأسیس مؤسسات مفید در ابعاد و موضوعات مختلف، تربیت فرزندان صالح، نشر کتاب‌ها و مقالات علمی و مذهبی، جاری کردن قنات‌ها و چاه‌های آب و ایجاد زمین‌های کشاورزی و کاشتن درختان است که برخی از آنها در سخنان معصومین(ع) به طور عام و یا به طور خاص آمده است. در فرهنگ نبوی به حفاظت از محیط زیست به اندازه‌ای اهمیت داده شده که پیامبر اسلام(ص) هنگامی که برای رزمندگان صدر اسلام سخن می‌راند و دستوراتی صادر می‌کرد، فرمود: «درختان را قطع نکرده و آنان را آتش نزنید و آنها را مسموم نکنید.» امید آنکه ملت شریف ایران، علی‌الخصوص کارگزاران نظام اسلامی همواره توجه ویژه به حفظ محیط زیست داشته و در جهت ترویج فرهنگ حفظ محیط زیست تمام توان خود را بکار گیرند که انشاء.. جامعه و محیطی سالم و پاک برای زیستن داشته و این ودیعه الهی را به خوبی، شایستگی و پاکیزه گی به نسل های بعد منتقل نماییم.